

F. Benyhe

BENYHE JÁNOS
diplomata, műfordító és nyelvész
kedvenc kutyájával, Mackóval

Milyen érzéssel tölti el a családot a szülőváros elismerése?

Vásárhely mindig szívesen emlékezett elszármazott fiaira, akik jó hírett vitték a világba, és szinte minden korban volt kezdeményezés, hogy megmaradjon a kapcsolat a hírnevet szerzett város szülőtte és a város között. Benyhe János sosem várt elismerést, kitüntetést szülővárosától, hiszen azt kapta tőle, ami semmi mással nem pótolható: élet-szemléletet, helyesen használt és képalkotásra készítő anyanyelvet, egész életét meghatározó kulturális alapot. Hűséges volt szülővárosához, személyes vallomásaiban, irodalmi esszéiben is, tárcáiban gyakran emlegette. Városa sem feledkezett meg róla. A Vásárhelyről elszármazottak találkozájára mindig szeretettel hívta és várta. Akárcsak a Bethlen Gábor Gimnázium, kedves iskolája, amely iránt egész életében mély hálát érzett. Sokfelé megfordult a világban a magyar kultúra, a magyar irodalom küldöttjeként, tucatnyi európai nyelv kiváló ismerőjeként, előadóként, vagy éppen hazája nagykövetekeként. Több nemzet is kitüntette irodalmának magyar nyelvű tolmácsolásáért, vagy a kétoldalú kulturális kapcsolatok elmélyítésében végzett munkájáért. Sosem kérkedett velük, az elismerés csak még következetesebb munkára sarkallta. Szerény ember volt; címet, kitüntetést sosem viselt, de ha megéri, bizonyára szívből örült volna, hogy szülővárosa díszpolgárai közé emeli. Nekünk, családtagoknak, akik itt ma helyette veszünk részt az ünnepségen, öröm, hála, de szomorúság is egyben. Öröm, mert a város, ahol született, immáron örökre visszafogadta, magáénak érzi, és magáénak vallja az örökségét.

A SZÜLŐFÖLD KULTURÁLIS ALAP

Benyhe Jánost legtöbbször műfordítóként, nyelvészként ismerik, aki diplomataként is a magyar kultúrát szolgálta. A *Hódmezővásárhely díszpolgára* cím adományozása elismerést jelent családja számára is. Fiát, Benyhe István kérdeztük édesapja tevékenységéről, aki maga is a magyar kultúra nagykövete...

Hála, hogy emlékeznek rá, hogy halála után újra vásárhelyi polgár lehet az, aki tizennyolc évesen költözött el innen, de gyökereit soha nem tudta feledni. Szomorúság, mert Mózeshez, vagy éppen Álmoshoz hasonlóan, ő is csak egy pillantást vehetett arra a földre, amelyet munkájával kiérdemelt, de életében már nem mehetett be oda. Vásárhely immár csak az örökkévalóságban tudhatja magáénak új, posztumusz díszpolgárát, ő pedig csak égi közbenjárásával fejezheti ki, hogy mit is gondol felőle.

Önök szerint mit adott Benyhe János a magyar kultúrának?

Benyhe János sohasem sietett, megfontoltan vezetett, kimért léptekkel haladt az úton és az életen át. Hatalmas műveket fordított le úgy, hogy előre beosztotta az idejét; néha évekre előre, hogy hány oldalt kell naponta fordítania. Pedig a fordítás nehezen tervezhető. Különleges ismeretek kellene néha a történelmi kor, a kultúra, a nyelv érzékeltetésére. Egy-egy hivatkozást néha hetekig keresett a lexikonokban, szótárakban vagy újabban az interneten. Előfordult, hogy egy jó megoldáson napokig, hetekig gondolkodott. Mert a műfordító nem egyszerű nyelvi célgép, amelybe betápláljuk az egyik nyelven írt gondolatot, és magától kijön ugyanaz egy másik nyelven. Sokan így gondolják, ezért a műfordításnak nincs is olyan presztízse az olvasók előtt, mint az eredeti alkotóknak. Benyhe János nem írt regényeket vagy verseket, de azzal, hogy idegen nyelven keletkezett műveket olyan magyar nyelvre fordított, amely hosszú évtizedek távlatából sem veszít frissességéből, nyelvi erejéből és pontosságából iskolát teremtett. Nem csak a műfordítóknak, hanem a magyar nyelven fogalmazóknak, nyelvvédőknek, nyelvünk szerelmeseknek és minden hazáját, anyanyelvét szerető magyarnak. Nyugat-Európa szinte minden latin és germán nyelvét ismerte, sőt gyermekkorában egy bolgár péklány révén a szláv nyelvek rendszerébe is betekintett, amely élete delén segítette orosz nyelvtanulását. Nahuatl, guaraní és kecsua tanulmányait a dél-amerikai irodalom spanyol remekeinek fordítása során kezdte, és érdeklődése szinte minden utazása során egy újabb nagy nyelvi kultúra feltérképezéséhez segítette. Tisztaban volt a maláj nyelvtannal, és élete vége felé egyre többet foglalkoztatta a magyar nyelv altájtörök komponenseinek kutatása.

Nyelv és kultúra, nyelv és gondolkodás, nyelv és ízlés, nyelv és lelkiező, nyelv és asszimiláció, nyelv és sors. Megannyi kérdés, amelyre egész életében kereste a választ. Nagy

összegző műben akarta boncolni ezeket a témákat, de hetvenes éveiben még nem vállalkozott a nagy szintézisre, nyolcvanas éveinek hajnalára azonban példátlanul felszaporodott fordítói és publicisztikai munkái nem hagytak rá időt. Mégis, a *Heti Válasz*-ban évekig megjelenő tárcája, a (három önálló kötetben is megjelent) *Dohogó* egységes, jól szerkesztett formában tartalmazza gondolatait a nyelv állapotáról, védelméről, fejlődéséről.

A magyar irodalom nagyjai gyakran kiváló műfordítók is voltak. Arany János, Babits Mihály nyelvteremtő erővel fordítottak le világ-irodalmi nagyságokat, Shakespeare-t, Dantét. Műfordítóink mindig kiválóan és szövegűen tolmácsolták a legjobb műveket. Benyhe János nemcsak méltó és egyenrangú társuk, hanem nyelvszerkezeti következetessége révén nehezen megkerülhető műfordítói etalonná is vált. Nézeteit, tudását mindig szívesen megosztotta tanítványaival, akiket önzetlenül segített, hogy igazán jó műfordítókká válhassanak. Újlatin nyelveken fordító generációk tanultak meg tőle az idegen szövegek alázatos, pontos, és magyaros mondatszerkesztéssel való visszaadását.

Tudta, hogy Európában viszonylag elszigetelt nyelvünk és kultúránk csak magas színvonalú műfordítás segítségével kapcsolódhat szervesen a világ nagy kulturális áramlataiba, ezért élethivatás volt, hogy ezt a kapcsolatot segítse. Üzenete nagy fordításainak sorai közt rejtőzik. Megmutatta, hogy a nyelvújítás során a modern tudományok és új társadalmi, filozófiai gondolatok kifejezésére alkalmassá tett magyar nyelv úgy képes megjeleníteni a legdagadtabb tartalmakat is, hogy eredeti, nem-indoeurópai szerkezetét – ezáltal sajátos fogalmi gondolkodásmódját – meg tudja őrizni. A világirodalom nagyjai, Cervantes, Stendhal, Maupassant, Amado, Vargas Llosa, Lorca, Cortázar és döntően a francia, spanyol, portugál nyelvű irodalom legkiválóbbjai úgy szólaltak meg magyarul fordításában, hogy a magyar olvasó ugyanazt a nyelvi és kulturális elragadtatást érezheti, mintha eredetiben olvasná őket. Fordított, diplomata volt, *Dohogó*-t írt, és élete végéig a Magyar PEN Club főtájkára volt.

A Viharsarokból indult, igen szegény családból, de tehetsége, munkabírása és a magyar kultúra felemelésének vágya egész életét egy ügy szolgálatába állította. A magyar kultúra szolgálatában olyan lelki társai voltak, mint Kőrösi Csoma Sándor, Fogarasi János, Czuczor Gergely, Hamvas Béla, Várkonyi Nándor, Domokos Mátyás. Példájukkal, gondolataikkal és céljaikkal azonosult, sokszor azokat követte, gyakran alkalmazta őket munkáiban.

Benák Katalin